CZU: 343.236 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12158211**

PERICOLUL SOCIAL AL CRIMEI: ESENŢĂ ŞI MANIFESTARE

Bujor Valeriu

doctor în drept, profesor universitar,
Preşedinte al Asociaţiei Independente de Criminologie
ORCID ID: 0000-0002-7495-1904

The author elucidates the essence and manifestation of the social danger of crime as an objective-subjective characteristic, noting that it manifests dually: 1) that harm inflicted on the system of values and social liaisons protected by the state through legal means, the danger being directed towards the rule of law, fundamental values of the specific society, and vital interests of the individual within society and the state. This harm is of a social and political nature, manifesting through negative changes in various spheres of society: political, moral, psychological, economic, etc.; 2) that concrete harm inflicted on the vital interests of the individual, society, or state, objective harm in physical, material, organizational, and psychological terms. In this regard, we speak of the objective-material danger of the crime.

Such manifestation of the social danger of crime is termed „prejudiciality”. The necessity of including in the normative definition of the offense the material sign – social danger is argued, and the following normative definition is proposed: the behavior that is socially dangerous and prohibited by criminal law under the threat of punishment, committed with guilt by an individual recognized as a subject of criminal law, shall be considered an offense.

Key words: *criminology, crime, social danger, prejudiciality, damage, criminalization, penalization.*

Definiţiile normative ale infracţiunii, din legislaţiile unde aceste definiţii se regăsesc, prevăd ca semn al infracţiunii – pericolul social, cu excepţia Codului penal al Republicii Moldova, unde ca semn esenţial al infracţiunii se recunoaşte *prejudiciabilitatea* („faptă prejudiciabilă”; rus – „*наносящее вред деяние*”). [4]

În literatura de specialitate nu am găsit argumente şi raţionamentele în favoarea termenului de „prejudiciabilitate” (fapta prejudiciabilă) chemat să înlocuiască noţiunea de „faptă social periculoasă”, care era prevăzută în legislaţia penală moldovenească din perioada anterioară. [5] Penaliştii doar afirmă că termenul „prejudiciabil” este similar celui de „pericol social”, ambele având acelaşi sens şi fac parte din acelaşi câmp semantic. [6, p. 43-44]

În Republica Moldova noţiunea de prejudiciabilitate a fost introdusă în circuitul ştiinţific (şi normativ) de către regretatul profesor Alexandru Borodac, inspirat de proiectele Codului penal al Federaţiei Ruse (din 1993 şi 1994) autorii cărora propuneau ca în definiţia normativă a infracţiunii să se refuze de

caracteristica socială a faptei (pericolul-social), urmând să se descrie doar semnele juridice ale acesteia. [10] De asemenea, în nota informativă la Proiectul CP al Federației Ruse se stipula: *„înlocuirea termenului de pericol social cu cel de prejudiciabilitate ţine de intenţia autorilor de a se distanţa de clişeurile politice”.* [12, p. 4] Legislatorul rus, însă nu a acceptat, excluderea semnului material al infracţiunii, cel de pericolul social la adoptarea CP FR din anul 1996. [12] De altfel, disputa cu referire la chestiunea care totuşi noţiune, cea de pericol social sau cea de prejudiciabilitate redă mai adecvat conţinutul infracţiunii, persistă în permanenţă în doctrina penală rusă. [13, p. 51-52; 14; 15, p. 15]

Şi noi ne punem întrebarea – care termen este mai potrivit pentru a descrie semnul material al infracţiunii „*faptă prejudiciabilă*” sau „*faptă social periculoasă*”, şi respectiv care noţiune este adecvată esenţei sociale a infracţiunii?

Răspunsul la această întrebare trebuie căutat nu în interpretarea semantică a respectivelor îmbinări de cuvinte, care de altfel au o încărcătură semantică foarte aproape (pericol, ameninţare, prejudiciere, periculozitate, atingere, periclitare, vătămare, lezare, daună) şi nici în definiţiile normative care, în acest sens, de asemenea nu ne pot servi drept suport metodologic. Ar fi o abordare dogmatică dacă la baza analizei vom avea nu un fenomen social real ci reflecţia juridică a acestuia (o construcţie normativă, abstracţie logică).

Pentru a răspunde la întrebarea dacă termenul de „*pericol social*” şi cel de „*prejudiciabili-tate*” sunt identice sau sunt noţiuni ştiinţifice diferite, este necesar de a cunoaşte în ce constă esenţa crimei, ca fenomen social (şi ca faptă socială) şi în ce constă manifestarea socială a crimei. Tot odată, dezvăluirea esenţei crimei ca fenomen social va fi tot odată şi răspunsul la o altă întrebare – în ce constă pericolul social al crimei?

Crima în sens criminologic, ca şi oricare altă noţiune criminologică face parte din aparatul categorial al acestei ştiinţe distincte. Noţiunile criminologice redau esenţa socială şi manifestarea socială a fenomenelor studiate prin prisma obiectului, scopului şi funcţiilor sale. [1] În acest sens, atrag atenţia cititorului că, în prezentul studiu *crimă* este reflectată sub aspect criminologic, noţiunea de *infracţiune* este folosită pentru a evidenţia ilicitul penal, adică fapta social periculoasă (crima) recunoscută şi catalogată de legislator ca infracţiune.

Dezvăluirea esenţei crimei, ca fenomen social, o găsim descrisă în studiile de teorie a dreptului penal, criminologie, sociologie. [7; 8; 11] La esenţa crimei şi criminalităţii ne-am referit şi noi în mai multe studii, unele din ele fiind dedicate anume cunoaşterii crimei sub aspectul esenţei sociale a fenomenului respectiv. [2, p. 5-11; 3, p. 39-41; 9]

În continuare v-om trece în revistă caracteristicile fenomenului crimă, potrivit scopului prezentului studiu:

Ca fenomen social obiectiv (real), crima reprezintă o modalitate a relaţiilor sociale individuale negative (distructive), este o relaţie de conflict, în care se manifestă *negarea de către individ* a valorilor fundamentale ale societăţii, a orânduirii sociale, a intereselor vitale ale persoanei, societăţii, statului; este realizarea samavolnică[1] şi ilicită a propriei voinţe şi a intereselor egoiste.

Ca categorie criminologică noţiunea de *crima* reflectă această realitate obiectivă şi o defineşte în aşa mod: negarea de către individul, privit izolat, a valorilor sociale, a intereselor şi voinţei dominante în societatea dată, exprimate în lege şi apărate de stat, este realizarea samavolnică şi ilicită a propriei voinţe şi a intereselor egoiste. „Crima, afirma Enrico Ferri, este ofensarea condiţiilor de existenţă socială... este dispreţ al legii, act de nedisciplină socială şi o contradicţie dintre actul delicventului şi voinţa statului”. [7]

Fenomenul crimă se manifestă empiric, în lumea obiectivă, prin comportamente (fapte sociale) intelectual-volitive îndreptate spre satisfacerea necesităţilor şi realizarea intereselor, este o faptă care provoacă anumite modificări în lumea înconjurătoare.

După conţinutul său, comportamentul ilicit coincide cu cel legitim, însă, manifestarea empirică a faptelor, particularităţile şi însuşirile acestora aparţin lumii materiale şi nu depind de sistemul relaţiilor sociale. De aceia, manifestarea obiectivă a crimei arată doar semnele materiale proprii comportamentului criminal, dar nu dezvăluie esenţa crimei. Or, alături de pericolul material (obiectiv, empiric), crima mai are şi o astfel de însuşire cum este pericolul social. Anume pericolul social constituie caracteristica socială propriu-zisă a crimei. Una şi aceeaşi faptă poate fi dăunătoare în cadrul unui sistem de relaţii sociale, în timp ce în alt sistem ea nu va avea această trăsătură. De aceea nu trebuie confundată asemenea însuşire, cum este pericolul social al faptei, cu obiectivitatea daunei, adică cu capacitatea faptei de a vătăma sau a pune în pericol valorile sociale şi interesele protejate de lege.

Din cele expuse se cere concluzia referitor cu care pericolul social al crimei poate fi înţeles numai ca pericolul unei fapte pentru sistemul relaţiilor sociale dominante în societatea concretă, pentru ordinea de drept instaurată.

Orişice crimă, după cum am menţionat anterior, se manifestă în realitatea înconjurătoare ca un act (faptă, activitate) cu caracter intelectual-volitiv,

[1] Utilizez noţiunea de samavolnicie, deoarece nu am găsit un alt cuvânt mai potrivit care ar fi indicat, nu doar la liberul arbitru, dar şi la rea voinţa individului, la pornirile antisociale ale acelui individ, care îşi realizează propriile interese după bunul plac.

orientat spre realizarea unui interes sau satisfacerea unei necesităţi. După faptele concrete săvârşite de o persoană, suntem în stare să concluzionăm care este atârnarea reală, obiectivă a acesteia faţă de alţi indivizi, valorile sociale şi legile statului.

Nerespectarea legii şi săvârşirea unei infracţiuni se manifestă obiectiv ca o încălcare a ordinii de drept instituită de stat, fiind periculoasă pentru el însuşi, în calitate de organ de administrare, prin prejudiciul politic cauzat intereselor puterii publice. „Dauna publică constă în ofensarea puterii suverane ale statului şi a intereselor şi dreptului ce asta le are, de a vedea respectivele normele sale întrebuinţate la apărarea societăţii şi la tutela bunurilor juridice publice şi private... nepedepsirea constituie un puternic imbold la delict – apare speranţa de nepedepsire”. [7]

Crima, fiind o manifestare a patologilor sociale, pune în pericol însăşi existenţa sistemului social (a comunităţii), introducând în el elemente ce-l dezorganizează şi dezechilibrează, subminează temelia existenţei unei societăţi, încalcă echitatea şi libertatea, cultivă sentimentul de neîncredere şi teamă. „Crima este o agresiune în contra societăţii, agresiune care primejduieşte, tulbură, lezează ordinea socială. ...prin atingerea adusă valorilor sociale se pune în primejdie coexistenţa şi cooperaţiunea indivizilor şi prin urmare însăşi societatea”, afirma Traian Pop, [8, p. 143] şi continuă: „Crima (infracţiunea) este fapta omului (un fapt al omului), care vine în conflict cu societatea. Acest fapt ne interesează nu ca fapt al omului izolat, ci raportat la societate. Acest fapt (sau fenomen social) cuprinde un act antisocial, întrucât lezează interesele societăţii, tulbură, primejduieşte echilibrul social, ordinea socială”. [8, p. 68]

Fenomenul crimă indică la contradicţiile şi disfuncţiile din viaţa organismului social fiind unul din parametrii ce reflectă starea societăţii la etapa respectivă de dezvoltare. Fiecare societate se va deosebi prin cadrul faptelor considerate infracţiuni, prin starea, caracterul şi specificul de manifestare a fenomenului crimă. Ca o relaţie de conflict crima, în acelaşi timp este şi o modalitate de rezolvare a contradicţiilor, fiind orientată spre depăşirea intereselor contrare, prin subminarea unui interes de către purtătorul unui alt interes.

Crima ca fenomen social negativ, *devine şi un fenomen juridic*. În acest sens Traian Pop scria: „Crima, înainte de a fi un fenomen juridic, este un fenomen social (antisocial) dar el nu v-a constitui o infracţiune, decât din momentul încriminării sale prin lege. Legislaţiunea nu creează, inventează infracţiuni ci consacră pe cele stabilite, indicate de conştiinţa socială”. [8] Într-adevăr, până la adoptarea normei penale există obiectiv fenomenul social –

crimă, manifestat prin fapte periculoase pentru sistemul de valori într-o societate concretă.

Deci, crima este o faptă social periculoasă săvârşirea căreia pune în pericol existenţa sistemului social. În acest sens crima se manifestă ca un fapt social, ca o relaţie socială individuală de conflict care lezează valorile sociale fundamentale şi interesele vitale ale societăţii, persoanei, statului. Aşa comportament negativ şi distructiv pentru relaţiile obşteşti, provoacă reacţia de apărare socială prin diverse metode, atât preventive cât şi represive. În condiţiile când legislatorul consideră că atare comportament poate fi eficient combătut doar prin represiune penală, el criminalizează fapta şi o stigmatizează ca infracţiune[2]. Deci, fapta care posedă caracteristica imanentă de pericol social este considerată ca infracţiune fiind descrisă ca componenţă concretă a unei infracţiuni. În acest context noţiunea juridico-penală de infracţiune redă nu fenomenul social crimă ci descrie faptul juridic care declanşează un raport juridic penal de apărare socială, ceia ce reflectă scopul şi funcţiile dreptului penal.

Prerogativa criminalizării unor conduite umane aparţine legiuitorului, de care acesta uzează cu scopul de a reglementa cât mai bine viaţa socială. Criminalizarea este o componentă a politicii criminologice şi, implicit, a politicii penale. În urma criminalizării fapta devine ilegală şi pasibilă de represiune penală. Deci, ilegalitatea penală ca expresie a pericolului social, se manifestă prin criminalizare (descrierea şi interzicerea în legea penală a unui comportament) şi penalizare (prevederea pedepselor şi măsurilor de siguranţă).

Există un şir de considerente de ordin obiectiv şi subiectiv care influenţează criminalizarea unor fapte, însă ele depăşesc subiectul prezentului studiu şi sugerăm cititorului să consulte sursa unde acest subiect este abordat detaliat. [1] Doar menţionăm că criminalizarea are la bază următoarele fundamente: pericolul social real (obiectiv), situaţia criminogenă şi oportunitatea încriminării.

În esenţă, pericolul social al crimei constă în negarea de către o persoană (un individ) a valorilor şi intereselor sociale, a ordinii juridice instaurate de stat în societatea respectivă. Prin infracţiune, individul, realizându-şi interesul egoist nu doar încalcă legea şi ordinea juridică. Prin comportamentul său, individul neagă legea şi obligaţiunile de cetăţean de a le respecta, neagă voinţa

[2] Noţiunea juridico-penală de infracţiune o definim în aşa mod: se va considera ca infracţiune comportamentul social periculos interzis de legea penală sub ameninţarea unei pedepse, săvârşit cu vinovăţie de o persoană cu capacitatea juridică deplină.

statului exprimată în norma penală. Voinţa sa proprie, individul contrapune voinţei statale exprimate în lege. Interesul său egoist el contrapune interesului general (dominant). Individul contrapune samavolnicia sa – dreptului. De asemenea, prin fapta sa, persoana vinovată de încălcarea normei penale, neagă şi dreptul subiectiv al altui individ, neagă interesul acestui individ, neagă voinţa şi dorinţa altuia, instaurându-şi abuziv propriul interes şi propria voinţă.

Constatăm şi spectrul cauzării de daune mecanismului de funcţionare a relaţiilor sociale – cauzarea de daună politică – statului; daună morală – societăţii; daunei obiective - relaţiei sociale.

Cele expuse în prezentul studiu ne permite să constatăm că pericolul social al crimei este o caracteristică obiectiv-subiectivă a acestui fenomen social negativ şi se manifestă dual:

a) ca daună adusă sistemului de valori şi relaţii sociale apărate de stat prin mijloace juridice; pericolul este îndreptat asupra ordinii de drept, valorilor fundamentale ale societăţii concrete şi intereselor vitale ale persoanei societăţii, statului. Această daună sau prejudiciu este unul de natură socială şi politică şi se manifestă prin schimbările negative în diverse sfere a societăţii: politice, morale, psihologie, economice etc. În aceasta şi constă pericolul social, propriu zis, al fenomenului crimă, în care şi manifestă esenţa socială a acestuia;

b) ca prejudiciu concret adus intereselor vitale ale persoanei, societăţii sau intereselor statului (daună obiectivă, materializată sau potenţială (starea de pericol) în plan fizic, material, organizaţional, psihic). În acest sens vorbim despre pericolul obiectiv-material al crimei, despre acea daună concretă care este prevăzută în componenţa infracţiunii şi care atentează la obiectul apărării juridice. Atare manifestare a pericolului social a crimei o numim – prejudiciabilitate care, fiind o categorie obiectivă, are caracteristici cantitative.

Evident că legislatorul, formulând definiţia normativă a infracţiunii, trebuie să prevadă această caracteristică definitorie a crimei, ca semn esenţial al infracţiunii şi recunoaşterea cerinţei imperativă care prevede că, legea penală va recunoaşte ca infracţiune doar comportamentele care, în esenţă sunt periculoase pentru societatea respectivă şi care pun în pericol valorile fundamentale şi interesele vitale ale societăţii şi persoanei. De aceia vedem necesară anume formularea unei definiţii materiale a infracţiunii în legea penală, deoarece înţelegerea şi definirea formală a infracţiunii, ca şi excluderea semnului esenţial al acesteia, cel de pericol social, deschide drumul samavolniciei pentru că, o aşa înţelegere a infracţiunii nu cere de la legislator, ca în procesul de criminalizare a unor fapte să argumenteze această necesitate cu cerinţa ca comportamentul să fie cu adevărat pericol pentru întreaga

societate şi interesele legitime ale persoanei, şi nu doar pentru interesele celor care la moment deţin puterea. Manipularea, după bunul plac, a legii penale în lupta grupărilor politice, pot avea consecinţe nocive pentru întreaga societate, când o simplă încălcare a legii atrage răspunderea penală.

De asemenea, refuzul de a prevedea în plan normativ pericolul social ca semnul definitoriu al infracţiunii aduce la şi mai mare înstrăinare a dreptului penal de criminologie, când primul şi mai mult se dogmatizează iar a doua caută să elaboreze propria definiţie a infracţiunii, diferită de cea legală.

Referinţe:

1. BEJAN, O., BUJOR, V. Elemente de prevenire a criminalităţii şi a crimelor. Institutul de Ştiinţe Penale şi Criminologie Aplicată. Chişinău: Ed. Bora-Grup SRL, 2021. 133 p.
2. BUJOR, V., BEJAN, O. Cu privire la esenţa şi pericolul social al criminalităţii. În: Revistă de criminologie, drept penal şi criminalistică, 2004, nr. 1-2.
3. BUJOR, V. Esenţa fenomenului crimă (criminalitate). În: Legea şi viaţa, 1994, nr. 10 din 1994.
4. Codul Penal al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova 985-XV din 18.04.2002 (în vigoare din 24.05.2009, republicat), În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 128-129/1012 din 13.09.2002. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009.
5. Cod penal al RSSM (în vigoare din 24.03.1961). Abrogat prin Legea RM nr. 1160-XV din 21.06.2002.
6. BARBĂNEAGRĂ, A. şi alţii. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale). Chişinău: Editura Sarmis, 2009. 860 p.
7. FERRI, E. Principii de Drept criminal, vol. II. Bucureşti: 1940. 176 p.
8. POP, T. Curs de Criminologie. Ed. Adevărul, Cluj: 1928. 715 p.
9. БУЖОР, В.Г. О сущности преступности. Сборник научных работ. Кишинэу: 1997. 131 с.
10. ДАШКОВ, Г.В., ЗДРАВОМЫСЛОВ, Б.В. и др. Уголовное уложение вместо УК РФ. В: Записки криминалистов, 1993, № 1, 219 с.
11. СОРОКИН, П. Человек. Цивилизация. Общество. Пер. с англ. Москва: Политиздат, 1992. 543 с.
12. Уголовный Кодекс Российской Федерации (Общая часть). Проект. Пояснительная записка. Москва: 1994.

13. Энциклопедия уголовного права, т. 3. Понятие преступления. Санкт Петербург: 2005. 514 с.
14. СОЛОВЬЕВ, А. Понятие преступления: теоретические, законодательные и правоприменительные аспекты. Дисс. к.ю.н. 12.00.08. Волгоград: 2000. 235 с.
15. СОЛОДКОВ, И. Общественная опасность преступления и её уголовно-правовое измерение. Автореф. дисс. к.ю.н.: 12.00.08. Саратов: 2013.